

Per Svensson:

Vort sårbare samfund

- og det totale forsvar

*Forsvarets
langtids-
planlægnings-
serie*

TEMA-HÆFTE 8

Forsvarets langtidsplanlægnings-serie udgives af forsvarsministeriet.

Hensigten er at fremlægge alsidig information om det grundlag, hvorpå forsvarsministeriet fremstiller forslaget til en kommende forsvarsordning.

Per Svensson: Vort sårbare samfund — og det totale forsvar

1. oplag: 10.000 eksemplarer, december 1979

2. oplag: 10.000 eksemplarer, marts 1980

Sat med Journal Roman 11 pt. medium

af Saga-Data ApS

Layout: Verner Jørgensen

Fotos: Nordisk Pressefoto A/S og Hjemmeværnet

Tryk: Visoprint as, grafisk produktion

Redaktion: R. Watt Boolsen, Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjeneste

Hæftet kan rekvireres gennem Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjeneste, Trommesalen 4, 1614 København V. Tlf. (01) 11 45 11.

Omslagsbillede: Amagerværket

Per Svensson:

Vort sårbare samfund

- og det totale forsvar

Forsvarsministeriet
1980

Indholdsfortegnelse

1. De daglige udfordringer ..	3	3.4. Fritid	18
1.1. Militære udfordrin- ger	3	3.5. Ledelse	19
1.2. Politiske udfordrin- ger	3	4. Det enkelte menneske ...	20
1.3. Økonomiske udfor- dringer	3	4.1. Følelser	20
1.4. Psykologiske udfor- dringer	4	4.2. Opvækst	21
2. Den fysiske samfundsud- vikling	6	4.3. De nærmeste omgi- velser	21
2.1. Vejnettet	6	4.4. Meninger og holdnin- ger	21
2.2. Vejbrobygning	7	5. Påvirkninger	23
2.3. Bebyggelse	8	5.1. Åbne og lukkede sam- fund	23
2.4. Trafikhavne	8	5.2. Styring eller inspira- tion	24
2.5. Lufthavne og flyve- pladser	11	5.3. Kommunikationsmo- dellen	24
2.6. Jernbaner	11	5.3.1. Budskabet ...	25
2.7. Energiforsyningen ..	11	5.3.2. Kanalen	25
3. Befolkningsudviklingen ..	14	5.3.3. Modtageren ..	29
3.1. Befolkningsgrundlag og beskæftigelse	14	5.4. Troværdigheden	32
3.2. Uddannelsen	14	6. Psykologisk beredskab ...	33
3.2.1. Uddannelse og beskæftigelse ..	15	6.1. Forsvarsvilje – for- svarsforståelse	33
3.2.2. Restgruppen ..	15	6.2. Mål, midler og me- toder	35
3.2.3. Forståelseskløf- ten	15	7. Det totale forsvar	38
3.3. Samfundets styring ..	16	8. Konklusion	39
3.3.1. Demokratisere- ring	16	Kilder	40
3.3.2. Samarbejde ...	17		

1. De daglige udfordringer

Ethvert samfund udsættes daglig for en række udfordringer. Nogle kan have karakter af trusler mod samfundets fortsatte beståen. Andre kan have form af — til tider ret så alvorlige — problemer, hvis løsning er af betydning for samfundsgrupper, f.eks. et erhvervs fortsatte eksistens. Udfordringer kan opstå indenfor et lands grænser, og de kan påføres landet udefra.

Udefra kommende udfordringer forbindes ofte med militære trusler. Politiske, økonomiske eller psykologiske begivenheder i udlandet kan imidlertid også få en virkning i form af en direkte eller en indirekte udfordring til hele eller dele af det danske samfund.

1.1. Militære udfordringer

Den 9. april 1940 gik den tyske værnemagts soldater over grænsen i Sønderjylland, medens andre blev landsat på Langeliniekajen i København. Samtidig blev hovedstaden overfløjet af tyske bombefly. Som situationen var i landet på dette tidspunkt, valgte konge og regering ikke at kæmpe.

Også efter den 2. verdenskrig er dansk område uden tilladelse blevet overfløjet af fremmede militære fly, og udenlandske orlogsfartøjer har ulovligt opholdt sig i dansk territorialfarvand. Den militære udfordring i disse tilfælde har dog mere været provokationer end egentlige trusler mod landets sikkerhed.

1.2. Politiske udfordringer

Da de arabiske oliestater i 1973 iværksatte en blokade af olieforsyningerne til den vestlige verden, var et af formålene hermed at få bl.a. de vesteuropæiske stater inklusive Danmark til at undsige staten Israel, og i stedet indtage en mere imødekommende holdning overfor palæstinensernes sag.

Andre former for politiske udfordringer — eller pressioener — kan tage form af diplomatiske henvendelser, hvorved man søger at få et land til at tage stilling imod udvikling af neutronbomber, imod stationering af fremmede tropper indenfor landets grænser o.s.v.

1.3. Økonomiske udfordringer

Energikrisen er en udfordring, ikke alene for Danmark men for

hele den vestlige, industrialiserede verden, til at udnytte eksisterende og eventuelle fremtidige energiforekomster så effektivt som muligt. Men den er også, ikke mindst på grund af de stigende oliepriser, en af de alvorligste økonomiske udfordringer til den vestlige samfundsform og kultur i nyere tid.

Indførelse af kvoteordninger for fiskeri i farvande, hvor danske fiskere normalt henter deres fangster, er en anden økonomisk udfordring, der direkte rammer dele af det danske samfund – fi-

skere, fiskeindustri, fiskeeksportører, vognmænd, chauffører og mange andre. På samme måde medfører østlige statsrederiers tilbud om skibsfragter til meget lave priser økonomiske problemer for dansk skibsfart, ligesom andre landes statsstøtte til egne skibsværfter påfører dansk værftsindustri en urimelig konkurrence.

1.4. Psykologiske udfordringer

Militære, politiske og økonomiske aktiviteter har i sig selv en psykologisk effekt. Stilles et lands befolkning overfor en virkelig al-

Fiskere iværksatte i 1975 blokader af havne for at understrege, at de rammes hårdt økonomisk gennem begrænsninger af fiskeri (kvoteordninger).

Denne situation fra en flykapring i Sverige 1972 viser bl.a. de to politibetjente (med hænderne på nakken), der afleverede 1/2 mill. kr. til kaprerne. Passagererne er på vej væk.

vorlig udfordring, kan virkningen blive total modløshed og opgiven. Men den kan også resultere i en udtrykt vilje til at tage udfordringen op og få gjort noget ved problemerne.

Man kan imidlertid også forsøge at opnå et formål udelukkende gennem psykologisk påvirkning af mennesket. Visse flykaprere havde som mål gennem den omtale, en flykapring skabte, at påvirke den offentlige mening rundt om i verden til fordel for palæstinenserne. En virkning var, at passage af de før så åbne grænser nu er blevet gjort mere besværlig som følge af indførelse af

skærpede sikkerhedsforanstaltninger i lufthavnene, men palæstinenserne har fået henledt verdens opmærksomhed på det palæstinensiske problem.

Da Biafra-provinsen i 1967-70 forsøgte at løsrive sig fra Nigeria, engagerede Biafra's ledelse et europæisk reklamebureau til rent professionelt at påvirke befolkningen i andre lande til fordel for løsrivelsen.

Enkelte konfliktforskere mener endog, at fremtidens konflikter mellem stater vil blive afgjort ved psykologisk påvirkning af landenes befolkninger via massemedierne.

2. Den fysiske samfundsudvikling

Et forhold, der har indflydelse på et samfunds muligheder for at imødegå kommende udfordringer, er samfundets rent fysiske struktur. Veje, broer, bebyggelser, havne, lufthavne, jernbaner og energiforsyning har gennem udformning, placering og kapacitet betydning for et samfunds evne til at overleve. En højtudviklet samfundsstruktur kan gennem en smidig og effektiv udnyttelse af foreliggende muligheder afhjælpe opståede mangler eller vanskeligheder. Hindrer f.eks. tilfrysning af sunde og bæltet normal skibs- eller færgefart, kan afsides beliggende småer modtage forsyninger ad luftvejen.

På den anden side medfører netop en højtudviklet, meget teknisk præget samfundsopbygning øget sårbarhed i tilfælde af svigt af nøglefunktioner. Længerevarende strømsvigt under strenge vinterforhold kan således blive katastrofal for mange hjem med oliefyr, el-komfur, køleskab og dybfryser.

Generelt kan man sige, at jo højere udviklet og jo mere indu-

strialiseret et samfund er, jo mere sårbart vil det være. Et udviklingsland rammes ikke i samme grad af f.eks. krige og naturkatastrofer. Befolkningen dér er i forvejen vant til at leve en nøjsom tilværelse i udstrakt grad baseret på selvforsyning og næsten uden tekniske hjælpemidler.

Et lands fysiske samfundsudvikling kan således give et fingerpeg om samfundets sårbarhed i tilfælde af truende udfordringer.

2.1. Vejnettet

90% af al transport i Danmark går via vejene. Uanset om andre transportformer bliver udbygget, vil det formentlig ikke få afgørende indflydelse på vejtrafikken indenfor det første ti-år.

Danmark råder i dag over et antal motorvejsstrækninger. Flere steder mangler disse dog endnu at blive forbundet, således at hele landet får et sammenhængende motorvejsnet. Motorvejsnettet vil udgøre landets overordnede vejsystem og komme til at omfatte strækningerne: Helsingør-Rødby, København-Fredericia,

*Vejknudepunkter
er sårbare led i
transportsyste-
mer.*

den østjyske motorvej samt København-Roskilde-Ods herred.

Der vil formentlig i samme tidsperiode ske en mindre udbygning af vejnettet ved siden af motorvejene. Veje vil generelt i fremtiden få en stigende bæreevne. Dette gælder såvel nyanlagte veje som udbygning eller reparation af eksisterende veje.

Motorveje krydses — især i nærheden af byer — af et stort antal vejoverføringer. Det er for-

holdsvis let ved en blokering her at spærre såvel motorvej som tværgående vej. Generelt vil den gennemførte og kommende udbygning af vejnettet dog medføre mulighed for en smidig afvikling ved hjælp af omkørsel, også af den tungeste trafik.

2.2. Vejbrobygning

Udviklingen indenfor dette felt deler sig naturligt i større bygværker, der sammenknytter landsde-

En bro kan være en flaskehals i vejnettet (Sallingsund-broen).

le eller går over større fjorde, og almindelige vejbroprojekter, som er en direkte følge af vejnettets udbygning.

Alle kommende brobygningsværker — større eller mindre — tilknyttet det overordnede vejnet vil tilgodese kravene til bæreevne selv for meget tung trafik.

Almindelige broprojekter knytter sig nøje til de veje, de skal være et led af.

2.3. Bebyggelse

På landsplan spores en spredningstendens i befolkningsbevægelse og bydannelse. Bosætningsmønstret koncentrerer sig regionalt vurderet om de voksende bycentre med en indbyrdes afstand af 10-30 km. Tilvæksten i boligareal vurderes — indtil 1990 — til samlet at ville udgøre 650-700

km², hvilket er en fordobling af det nuværende areal.

Den geografiske fordeling af den danske industri har gennemgået store ændringer. Hovedparten af industrivirksomhederne er dog fortsat placeret i eller i nær tilknytning til byzonerne.

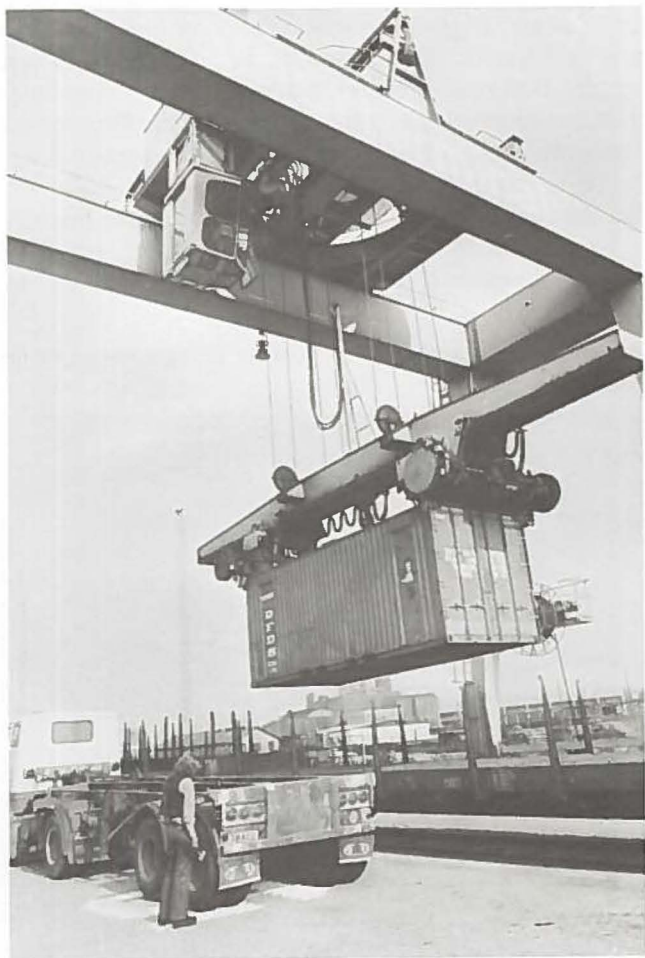
Frem til omkring 1990 vil man antagelig, med mindre der sker lovindgreb, se en fordobling af det nuværende antal sommerhuse. Dette betyder anvendelse af yderligere ca. 350 km² af de til fritidsformål bedst egnede kyststrækninger.

2.4. Trafikhavne

Gods- og passagertransporten forventes koncentreret på færre og større havne. De største provins-havne vil formentlig blive udbygget i forbindelse med udflytning-

ger af industri m.v. fra hovedstadsområdet. Containertrafikken antages i denne forbindelse at ville begunstige erhvervslivet vest for Storebælt. Antallet af specialhavne såsom olieraffinaderi- og kraftværkshavne forventes øget.

Udviklingen vedrørende færgehavne og -trafikken vil være underkastet en række ydre faktorer, blandt hvilke offentlige investeringer i form af vej- og broforbindelser er særligt afgørende. En markant ændring i færgetrafik-

Der findes i øjeblikket en halv snes containerterminaler og -havne i Danmark.

ken vil næppe forekomme, før en Storebæltsbro er bygget. Generelt antages ændringer i industristrukturen at ville medføre krav om større transportkapacitet.

Danske lastskibe har gennemgået en stadig udvikling. Indenfor stykgodstransporten er der foregået en opdeling forårsaget af transportens karakter. Til tunge transporter bygges specialskibe, hvis grej har en løftekapacitet på op til 1.000 tons. Den øvrige stykgodstransport er gået fra de traditionelle stykgodsbåde til containerskibe, med deraf følgende udvikling også for landtransporten.

En sammenligning mellem danske og øvrige europæiske conti-

nerhavne viser, at de danske havne er sakket bagud. Faciliteter for containere forefindes i de danske havne, men anløb finder sjældent sted med større container-skibe. Antallet af containere er for lille til at gøre det rentabelt.

DSB samarbejder med containerhavnene København, Århus og Esbjerg, og råder desuden over containerterminaler i Odense, Herning, Glostrup, Slagelse, Næstved, Fredericia og Nykøbing Falster. Den videre transport fra disse terminaler sker med sættevogne.

Hovedparten af containertrafikken på de danske havne foregår ved hjælp af udenlandske

Passager- og godstrafikken øges i disse år, og kravene til fart og sikkerhed er på samme måde stigende.

containerskibe. Den danske containerskibsflåde forventes dog forøget væsentligt.

2.5. Lufthavne og flyvepladser

Der eksisterer allerede i dag i Danmark et system af lufthavne, der efter europæisk målestok ligger meget tæt. Behovet for anlæg af nye lufthavne vil derfor være minimalt, og der vil snarere være ønske om tillægsarealer til de eksisterende lufthavne.

Miljømæssige forhold vil kunne medføre lukning af visse offentlige og private flyvepladser. På grund af erhvervslivets tiltagende behov kan det dog forudses, at andre flyvepladser bygges med henblik på at tilgodese anvendelsen af firmafly.

2.6. Jernbaner

Det eksisterende banenet påregnes at kunne dække transportbehovet frem til 1990. Det er med hovedbanenettet muligt at øge transportkapaciteten i nødvendigt omfang ved forøgelse af kørehastigheden. Det er således muligt umiddelbart at gå over til at køre med hastigheder på op til 160 km/timen.

Indførelse af materiel med apparatur til styring i kurver vil kunne give hastigheder på op til 200 km/timen uden ombygning af det hovedbanenet, der findes.

Virker banernes styringssystemer ikke, vil dette medføre en

stærkt nedsat kapacitet. Signal- og sikkerhedssystemerne er en forudsætning for høj hastighed og trafikintensitet.

I DSB's planlægning frem til 1990 indgår undersøgelse af lønsomheden ved en elektrificering af hovedstrækningerne. Det er dog tvivlsomt, om overgang til el-drift vil ske før 1990. Man er i denne forbindelse opmærksom på, at el-drift — ved at være afhængig af stærkt centraliseret kraftforsyning — samtidig er særdeles følsom overfor svigtende strømforsyning.

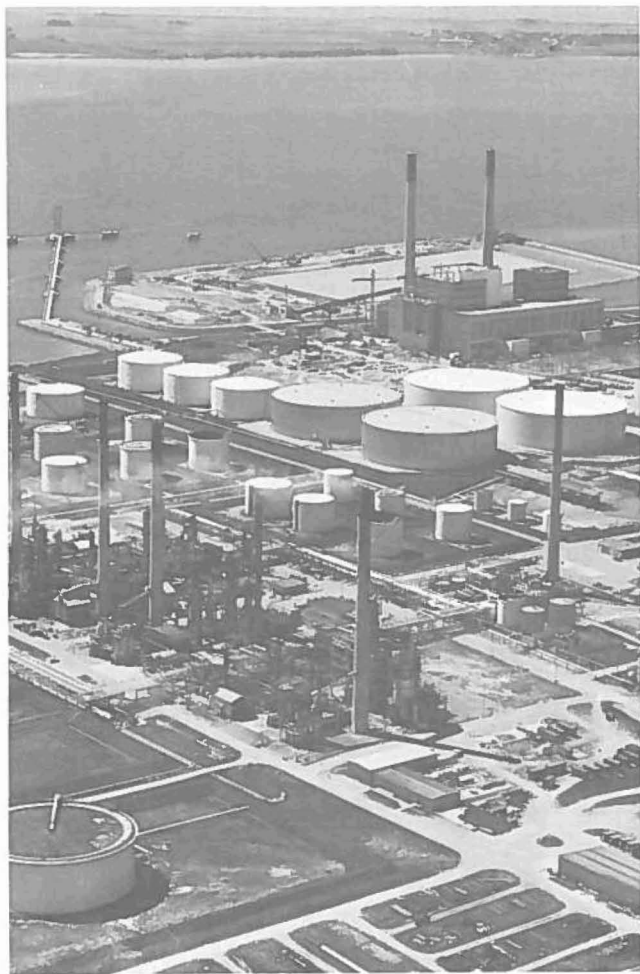
Godstransporten forudses gradvis anlagt til transport i større enheder, bl.a. i form af containere, som kunderne selv læsser. Denne omlægning vil dels indebære oprettelse af 10-14 godsterminaler, placeret hensigtsmæssigt i forhold til industri- og befolkningscentre, dels en ændring af godsmateriellet i retning af bærevogne til lastmoduler.

Frem til omkring 1990 vil man, afhængig af udviklingen, antagelig se en forøgelse af person- og godstransporten med bane på 100% og færge på 200-300%, specielt på Storebælt.

2.7. Energiforsyningen

Udviklingen på el-produktionsområdet vil medføre bygning af nye kraftværker, eventuelt kernekraftværker. Dette vil formentlig ske i

*Energiforsynin-
gen via kraftvær-
kerne — her Stigs-
næs — opererer
med forskelligt
brændstof: kul,
olie og kernekraft.
Sidstnævnte bru-
ges dog ikke i
Danmark — end-
nu.*

tyndt befolkede områder med let adgang til store mængder kølevand. Der er tendens til større forsyningsikkerhed gennem omstillingsmulighed til flere brændstoftyper og ved samkøring med nabolandenes net.

Konsekvenserne af Handelsministeriets (nu Industriministeriets) bekendtgørelse om mindstebeholdninger af de vigtigste olieprodukter — svarende til 25% af det civile samfunds årlige forbrug — vil indebære en udvidelse af la-

gerkapaciteten med 1,6 mio. m³.

Sandsynligheden for store gas- og oliefund af international betydning på danske landområder og i de indre danske farvande er meget lille. På den danske del af kontinentalsoklen i Nordsøen er der dog stadig gode muligheder for olie- og gasfund i den centrale del af Vesterhavet.

Den mest sandsynlige udenlandske leverandør af naturgas er Norge. Gassen kan herfra komme direkte til den jyske vestkyst i rør fra olie- og gasfelter i den syd-

lige del af den norske kontinentalsokkel i Nordsøen, eller fra fund langs den norske atlantehavskyst i rør gennem Norge og Sverige.

Det totale forbrug af primær energi i Danmark svarer til ca. 20 mio. tons olie pr. år. Heraf ville naturgas teoretisk kunne erstatte 75%. Det er dog ikke realistisk at forudsætte mere end 10-25% af landets energiforbrug dækket af naturgas. Et større forbrug vil ikke kunne svare sig rent økonomisk.

3. Befolkningsudviklingen

Den altdominerende faktor i forbindelse med udfordringer og påvirkninger er imidlertid landets indbyggere. Samfundets fysiske opbygning og struktur er i virkeligheden kun en ramme, indenfor hvilken befolkningen former sin tilværelse. De ydre rammer søges derfor opbygget således, at befolkningens behov for f.eks. tryghed, trivsel og udviklingsmuligheder fremmes mest muligt.

3.1. Befolkningsgrundlag og beskæftigelse

Danmarks samlede befolkningstal vil formentlig kun stige meget lidt i perioden frem til 1990'erne. Den forventede befolkningstilvækst beregnes til ca. 5% i forhold til 1970-befolkningstallet.

Indenfor denne periode antages den samlede arbejdsstyrke at stige med ca. 12%, væsentligst som følge af et øget antal erhvervsaktive kvinder. Derimod påregnes gruppen af erhvervsaktive mænd i samme periode at falde noget.

Reduktion i arbejdstid og øget anvendelse af deltidsarbejde kan mindske arbejdsløsheden.

Indenfor erhvervslivet er der

en vækst i antallet af beskæftigede i de servicebetonede fag, medens produktionen, herunder landbruget, vil omfatte færre af de erhvervsaktive.

Tendensen viser faldende beskæftigelse i erhverv og stillinger, hvor der anvendes ufaglært arbejdskraft og øget beskæftigelse på områder, hvor der kræves en mere langvarig uddannelse.

3.2. Uddannelsen

Som følge af den hurtige udvikling i teknologi og samfundsforhold stilles der i dag videregående krav til uddannelsessystemet. Dette medfører, at alle børn nu gennemgår en 9-årig, elevcentreret grundskole med muligheder for valg af fag og niveau indenfor en række fagområder.

Den faktiske undervisningstid, som blev anvendt over i alt syv klassetrin i 1960, afviger ikke meget fra den samlede undervisningstid over 9 klasser i dag. Men fordelingen på fagområder er en anden, og de store ændringer i metoder, struktur og indhold gør, at en sammenligning mellem klokketimer ikke kan give et fyldest-

gørende billede af forholdene. En afgørende forskydning er dog sket i retning af, at mange færdigheder læres på et senere tidspunkt i dagens skole end i 1960.

En overvejende del af de unge i dag gennemgår i alt 10-12 års uddannelse.

En væsentlig del af hver årgang vil gennemgå en videregående uddannelse, opbygget i forholdsvis korte, afsluttede enheder. En stor del af befolkningen i den produktive alder vil gennemgå efteruddannelses- og ajourføringskurser.

3.21. Uddannelse og beskæftigelse

Forskydningerne af arbejdskraft fra landbrug og industri til servicefagene vil medføre en tilsvarende forskydning fra manuelle til intellektuelle arbejdsprocesser.

De, der tidligt forlader uddannelsessystemet, risikerer ufaglært arbejde og arbejdsløshed. De, der tilbringer længere tid i uddannelsessystemet, bliver en mere anvendelig del af arbejdsstyrken ved at kvalificere sig til det, jobbet kræver. En øget uddannelse må i al almindelighed påregnes at forbedre den enkeltes muligheder for at skifte job, arbejdsplads — ja endog erhverv.

3.22. Restgruppen

For de årgange af unge, der i de nærmeste år forlader uddannelses-

systemet, vil der fortsat være en restgruppe på 20-25%, som ikke har nogen uddannelse udover folkeskolens 9. og 10. skoleår. En mindre del af denne restgruppe vil i en senere alder få en erhvervsuddannelse eller deltage i anden form for voksenuddannelse.

Endvidere har næsten halvdelen af den nuværende danske befolkning kun 7 års skolegang bag sig — og de fleste har herudover ingen systematisk uddannelse af nogen art. For folkepensionisterne er andelen af uddannelsesløse langt større. Den andel af de unge, der fik over 9 års skolegang, udgjorde helt frem til midten af 30'erne mindre end 15%, og frem til 1950 mindre end 25%.

I 1990 er de ældste fødselsårsgange faldet fra, og de unge kommer alle med 9 års skolegang. Der vil dog i 1990 stadig være 40% af befolkningen med mindre end 9 års skolegang.

3.23. Forståelseskløften

Forskelle i opfattelsen generationer imellem er således ikke blot et spørgsmål om livserfaring. Det kan meget vel også være et spørgsmål om uddannelsesbaggrund, hvor det vel at mærke er den unge, der har modtaget den længste og bedste uddannelse, og derfor også kan være den mest velformulerede.

Hertil kommer, at de unge gennem uddannelsen har fået udvik-

let en kritisk sans — ikke mindst overfor autoriteter. Dette gjorde sig ikke i samme grad gældende i den opdragelse, ældre generationer har modtaget. Tværtimod — den kritiske holdning kan løbe en risiko for af den ældre generation at blive forvekslet med kværunterteri.

På samme måde vil forståelsen mellem ufaglærte og de bedre uddannede blive sværere og sværere, efterhånden som forskellen i den uddannelsesmæssige baggrund øges.

3.3. Samfundets styring

Traditionelt regner man Danmark for et demokrati, hvor den politiske ledelse af landet baseres på parlamentarismen. Det vil sige, at det politiske parti eller den gruppe af politiske partier, der har flertallet i det folkevalgte Folketing, også sidder inde med regeringsmagten. På grund af et stigende antal politiske partier er man i 70'erne dog gået over til, at den partileder, der ikke har et flertal imod sig, også kan danne regering.

Der kan spores en tendens til, at den offentlige indflydelse får voksende vægt i samfundets styring. Udviklingen har her bevæget sig i bølger med perioder med meget stærk statslig indblanding og kontrol i kriseperioder — som i 30'erne og under de to krige — og efterfølgende afvikling af re-

striktioner og krisestyring. I det lange løb synes der dog at ske en styrkelse af det offentlige muligheder for at styre.

3.3.1. Demokratisering

Der tegner sig en klar tendens til, at flere og flere ønsker at være med til at bestemme. Det hænger formentlig sammen med både højnelsen af det almene uddannelsesniveau og den stigende betydning, der kan tillægges radio og fjernsyn i den offentlige meningsdannelse.

Bevægelsen i retning af øget indsigt og medbestemmelse på lokalt plan og på arbejdspladser, fører ofte til stærke ønsker fra enkelte grupper om også at få indflydelse, som ikke vedrører dem alene, men som griber ind i andre interessefelter.

Den øgede demokratisering foregår ikke blot på det traditionelle og officielle politiske plan — debatten i og mellem partierne om folketings- og kommunalpolitikken — den udfolder sig også i foreningslivet, i lokalsamfundene og i de enkelte virksomheder og offentlige institutioner.

Imidlertid sker der også en internationalisering af beslutningsprocesserne, idet flere og flere afgørelser henlægges til internationale eller overnationale organer.

Formerne herfor er talrige. Der kan være tale om orienterende drøftelser, om forhandlinger, der

føres frem til aftaler mellem flere lande, om traktatlige forpligtelser og om afgivelse af beslutningskompetence, som det er tilfældet i EF.

Selv om det er svært for den enkelte at overskue konsekvenserne i forbindelse med lands- og udenrigspolitiske forhold, er folkeafstemningen kommet ind i den politiske styringsproces for at blive. Medens man i 1949 tilsluttede sig NATO uden folkeafstemning, var beslutningen i 1972 om optagelse i EF fra regering og Folketings side gjort betinget af, at vælgerne gav deres tilslutning via stemmesedlen.

Spørgsmålet om opførelse af kernekraftværker i Danmark er også et emne for folkeafstemning.

3.32. Samarbejde

Demokratiseringen af samfunds- og andre funktioner er imidlertid ikke blot et spørgsmål om debat og afstemninger. Når beslutningerne er taget, skal de omsættes til handling. Såvel beslutningstagningen som de deraf affødte handlinger kræver ofte et samarbejde. Men opfattelsen af, hvad et samarbejde er, er som regel forskellig.

Skolen opøver i samarbejde

I skolen har ændrede undervisningsmetoder, såsom deltagerstyring og gruppearbejde, givet eleverne mulighed for indflydelse på

undervisningens afvikling og for praktisk opøvelse i samarbejde. Samarbejdet eleverne imellem og mellem elever og lærer har dog som primært formål at lære eleverne noget — det er her et pædagogisk middel.

Arbejdsmarkedets samarbejdsaftale

I erhvervslivet har arbejdsmarkedets parter indgået en samarbejdsaftale den 2. oktober 1970. Formålet er her at skabe en lønsom produktion og undgå fremmedgørelse i arbejdssituationen. De i denne forbindelse oprettede samarbejdsudvalg har bl.a. medbestemmelse med hensyn til principper for tilrettelæggelsen af de lokale arbejds-, sikkerheds- og velfærdsforhold og for principper for virksomhedens personalepolitik overfor visse personalegrupper. Samarbejdet er her et ledelsesmiddel med det overordnede formål at skabe øget konkurrencedygtighed for virksomheden til gavn også for medarbejderne.

Cirkulæret om samarbejde

Indenfor det offentlige gælder Finansministeriets cirkulære af 21. november 1979 om samarbejde og samarbejdsudvalg i statens virksomheder og institutioner. Samarbejdet skal efter dette cirkulære sikre virksomhedernes og institutionernes effektivitet og arbejdstilfredsheden. Sam-

Grundbog for Menige

Samarbejde
i forsvaret

Samarbejde indgår i forsvarets grunduddannelse.

arbejdscirkulæret omtaler ligeledes medbestemmelse i visse sager og samarbejdet er også her et ledelsesmiddel.

Forsvarets samarbejdslov

I forsvaret gælder — udover samarbejdscirkulæret — Lov om samarbejdsregler i forsvaret af 7. juni 1967. Formålet er ifølge denne lov at fremme den enkeltes trivsel, styrke fællesskabet og øge forsvarets effektivitet. Gennem oprettelse af talsmandsudvalg — § 1-udvalg benævnt efter lovens

§ 1 — og kontaktudvalg har personalet medindflydelse på chefs beslutningsgrundlag, før endelig afgørelse træffes. Lov om samarbejdsregler omtaler derimod ikke medbestemmelse, end ikke indenfor begrænsede områder. Samarbejdet er også efter loven et ledelsesmiddel, her med det overordnede formål at øge forsvarrets effektivitet, hvilket i sidste ende kan blive et spørgsmål om liv og død for mange.

Kravene om at kunne samarbejde vil formentlig blive forstærket fremover, omend uklarheden hos mange om, hvad samarbejdets formål er, og indenfor hvilke rammer det nødvendigvis må finde sted, vil kunne give anledning til problemer, for ikke at sige konfrontationer.

3.4. Fritid

En af de mest markante ændringer i livsformerne i de sidste 20 år er forskydningerne i familiens tidsanvendelse. Bevægelsen i retning af kortere arbejdstid har stået på i flere generationer.

Det ny, der er sket i de senere år, er, at antallet af kvinder og specielt gifte kvinder på arbejdsmarkedet er øget voldsomt. Konsekvensen heraf er, at den fritid, de har til rådighed, er reduceret stærkt. Hvor begge ægtefæller har fuldtidsjob, er det samlede antal timer, der kan bru-

ges til virksomhed i hjemmet — herunder samvær med børnene — og til andre formål, mindre end tidligere. Fritidstilværelsen er derfor til trods for de mange nye hjælpemidler i husholdningen for mange blevet mere anspændt end tidligere.

Ikke mindst som følge heraf er der et stærkt pres for at få deltidsordninger og for at gøre arbejdstiden mere flexibel.

En stigende del af fritiden må anvendes til deltagelse i samfundslivet bl.a. i form af deltagelse i foreningsliv, hvis ønskerne om befolkningens øgede medvirken i beslutningsprocesserne skal få reelt indhold.

Fritiden vil give mange nye muligheder for kreativ udfoldelse, for at læse, dyrke musik, drive sport o.s.v. Samtidig vil udvidede tilbud om voksenundervisning også lægge beslag på fritiden.

3.5. Ledelse

De ydre forhold stiller krav om, at lederne er i besiddelse af fornemmelse for personellet's normer og muligheder. Lederen må have evne til at formulere mål og opgaver i en engagerende form, der kan accepteres af den enkelte medarbejder.

På højere ledelsesniveau vil lederens opgave forskydes fra de egentlige, daglige beslutninger mod overordnede styringsopgaver rettet mod mål i fremtiden.

For at sikre, at medarbejderne kan og vil virke under de fremtidige vilkår, er udvælgelse og uddannelse af medarbejdere centrale opgaver. Udvælgelsesmetoder, der afklarer, om en persons evner og anlæg berettiger til videre uddannelse og udvikling, vil blive udbredt. Der vil endvidere blive behov for en tidlig vurdering af egnede lederemner.

4. Det enkelte menneske

Det enkelte menneske er under stadig påvirkning af det samfund, der omgiver det. Udover den indflydelse, der hidrører fra samfundets fysiske opbygning og udvikling, vil de enkelte dagligt komme i berøring med, på forskellig måde betyde noget for vedkommendes følelser, meninger og holdninger.

Sammen med ligesindede vil de fleste befinde sig vel. Her kan man blive bestyrket i sine meninger. Men er man sammen med mennesker med en anden baggrund og med andre meninger og holdninger, kan man blive usikker, og der opstår muligheder for konfrontationer og konflikter. Forskelle i opfattelser kan som allerede nævnt opstå f.eks. mellem generationer og som følge af forskel i uddannelse og beskæftigelse.

Det enkelte menneske er endvidere præget af sin evne til at omstille sig til nye forhold. Også dette varierer fra menneske til menneske, men generelt er det blevet udtrykt således: Hurtigst forandrer teknikken sig, langsom-

mere samfundets institutioner, men allertrægest er menneskets forestillingsverden. Denne teori synes bekræftet gang på gang i tiden efter 1945.

Hvorfor er det mon sådan?

4.1. Følelser

For at besvare dette spørgsmål kan man betragte den eller de processer, der præger og påvirker mennesket fra dets allertidligste tilværelse.

På dette tidspunkt synes grunden lagt for følelserne frygt og skyld. Netop disse følelser synes at spille en stor rolle i forbindelse med den enkeltes reaktion på ydre påvirkninger senere hen i livet. Alle kender til at være bange, og skyldfølelsen er en integrerende del af den kristne religion — ”forlad os vor skyld”. Visse holdninger i debatten om kernekraft er baseret på de samme to følelser. Frygten for det ukendte — de usynlige kernestråler, og skyldfølelsen overfor de kommende generationer — hvorledes skaffer vi os af med det radioaktive affald, så det ikke bliver en trussel mod vore børns fremtid?

4.2. Opvækst

Der er fremsat den teori, at den grundlæggende personlighed, det vil sige alle de egenskaber og den særlige sammenstilling af disse, der forekommer hos det enkelte menneske, formes i livets første år.

Det nyfødte barns tilværelse domineres af øjeblikkets fysiske behov for føde, søvn, varme, vandladning og afføring. Alligevel kan man se forskel på de nyfødte. Nogle er aktive og muntre, andre mere stille og afdæmpede, medens atter andre kan virke aggressive.

På dette grundlag formes personligheden gennem opdragelsen, der vil være afhængig af blandt andet, i hvilket geografisk område man befinder sig, herunder områdets historie og traditioner.

Indledningsvis foretages opdragelsen normalt af forældre og nære slægtninge, men fra det øjeblik andre autoriteter manifesterer sig i barnets verden f.eks. småbørnspædagoger, ældre lege-kammerater og senere skolelæreren, skabes tvivl og konflikter. De indtryk, de forskellige påvirkninger gør på barnet, bliver ikke af samme karakter som dem, der er modtaget igennem den tidlige opdragelse.

4.3. De nærmeste omgivelser

Mennesket påvirkes af sine omgivelser gennem hele livsforløbet,

omend modtageligheden aftager med årene.

Påvirkningen sker gennem sanserne, først og fremmest synet og hørelsen. Samme påvirkning virker ikke ens på forskellige mennesker. Alt efter personlig baggrund og forudsætninger opfatter man ikke det sette og hørte ens. Nogle glemmer hurtigt, andre glemmer aldrig. Noget bemærker man dårligt nok, andet bider sig fast i erindringen og huskes meget længe, måske for altid.

Mennesket påvirkes primært af sine nærmeste omgivelser, der er med til at danne meninger og holdninger. Den samme person kan imidlertid godt fremtræde forskelligt alt efter, om det er indenfor hjemmets fire vægge, blandt ligestillede kolleger på en arbejdsplads eller som elev på en aftenskole, der frekventeres med henblik på videreuddannelse, måske med det formål at skifte job og miljø. De forskellige grupper, mennesket færdes i — familie, arbejdsplads, skole m.v. — skaber den holdning, som danner grundlaget for den enkeltes måde at handle og udtale sig på.

4.4. Meninger og holdninger

Følger man teorien om, at den grundlæggende personlighed formes i barnets første leveår, samt at tilværelsen for mennesket herefter er en uafbrudt række af påvirkninger fra de nærmeste om-

end skiftende omgivelser, kan man inddele det menneskelige sind i en række lag.

Yderste lag udgøres af meninger eller kortvarige indstillinger, der gør sig gældende i den enkelte, øjeblikkelige situation.

Næste lag består af holdninger, d.v.s. varige indstillinger, der dannes i de sociale grupper, den enkelte er medlem af.

Inderste lag udgøres af de mere permanente karaktertræk, hvorpå holdninger, kortvarige indstillinger samt måden at handle og udtrykke sig på baseres.

Medens meninger er udtryk for en indstilling her og nu — og derfor hurtigt kan ændres — er holdninger som nævnt mere vari-

ge indstillinger, der dog kan ændres gennem påvirkning fra de nærmeste omgivelser. De karaktertræk, der er baseret på de første leveårs oplevelser, er derimod ifølge denne teori næsten umulige at ændre.

Det er måske dette, der gør, at følelsesladede påvirkninger og spontant udtalte meningstilken- degivelser ikke altid har den betydning, man ofte tillægger dem. Skabelse eller ændring af holdninger er en længerevarende, kompliceret proces. Det er måske derfor, den menneskelige forestillingsverden har vanskeligt ved at følge med i teknikkens og samfundsinstitutionens hastige udvikling og forandring.

5. Påvirkninger

Følelsernes, opvækstens og de nærmeste omgivelseres betydning for meningsdannelse og holdninger er imidlertid kun en side af sagen. En anden side er, hvad der i større sammenhæng påvirker befolkningen og befolkningsgrupper, og hvilke midler og metoder der kan anvendes til en sådan påvirkning.

5.1. Åbne og lukkede samfund

Samfundsstrukturen i Danmark og i de øvrige vestlige industrilande — fortrinsvis de skandinaviske og de angelsaksisk prægede lande — er væsensforskellig fra samfundsstrukturen i andre vestlige lande, i Warszawapagtlandene og i de fleste udviklingslande.

Størstedelen af de vestlige industrilande er såkaldt åbne samfund, hvor det frie ord tillægges overordentlig stor betydning. Så stor, at pressen til tider sidestilles med den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt — som den kritisk kontrollerende magt. Den frie presse har som bekendt været i stand til at få præsidenten for det største og mægtigste af de frie samfund — USA — til at gå af i utide.

I modsætning hertil har statsmagten i de lukkede samfund gennem censur og kontrol et fast greb om nyhedsformidling og meningsdannelse. Ikke fordi manden på gulvet lider direkte herunder, men i de lukkede statssamfund er det ikke statsoverhovedet eller regeringen, der kan tvinges til at gå af ved hjælp af det frie ord. Her er det den mere markante og betydningsfulde meningsafviger, der i bedste fald må trække sig tilbage til ubemærketheden, i værste fald forsvinder totalt.

Opdelingen i åbne og lukkede samfund er ikke ny. Zartidens Rusland var også et lukket samfund, hvor meningsdannelsen overvågedes og kontrolleredes af zarens hemmelige politi. Hitlers Tredie Rige er et andet eksempel på et lukket samfund.

Rent umiddelbart kan man få det indtryk, at et åbent samfund er mere påvirkeligt af — og derfor formentligt også mere sårbart overfor — systematiske psykologiske påvirkninger. På den anden side kan netop det åbne samfunds karakter måske være garantien for, at specielt iværksatte psykologiske påvirkninger blot opsuges

på lige fod med det væld af andre påvirkninger, den enkelte udsættes for, uden at der opnås den tilsigtede effekt.

5.2. Styring eller inspiration

Endvidere spiller massekommunikationsmidlerne, herunder ikke mindst fjernsynet, en stor rolle som inspirator og idéformidler ligesindede imellem. F.eks. er terrorhandlinger og gidseldramaer — for at opnå den tilsigtede virkning — ligefrem afhængige af, at f.eks. fjernsynet kan blive involveret direkte i aktionen. Og der havde formentlig ikke fundet så mange flykapringer og bankrøverier sted, dersom ikke fjernsynet mere eller mindre direkte havde givet opskriften lige ind ad døren, hvor i verden fjernsynsapparatet så end be fandt sig.

Og har massemedierne formidlet ideer videnom, har de relativt billige rejsemuligheder sammen med de ret så åbne grænser medvirket til, at ligesindede på internationalt plan har kunnet mødes for at uddybe ideerne. Charter-

rejser og Inter-rail kombineret med billige overnatningsmuligheder har åbnet mulighed for en internationalisering af strømninger og bevægelser, der f.eks. kan være revolutionære eller imod anvendelsen af kernekraft. De har til gengæld også åbnet mulighed for ved selvsyn at give mange en større og bredere international forståelse.

Men medens man ikke kan fastslå, at enhver strømning i tiden skyldes en bevidst psykologisk styring eller påvirkning, er der næppe tvivl om, at for den, der vil iværksætte sådanne påvirkninger, har mulighederne fået en ny dimension som følge af den tekniske udvikling af massemedierne og de øgede rejsemuligheder.

5.3. Kommunikationsmodellen

Har en stat til hensigt at anvende psykologisk påvirkning af befolkningen i en anden stat for derigennem at nå et eller andet mål, kan den meget forenklede kommunikationsmodel

anvendes til beskrivelse af denne proces. Sættes en sådan proces i gang umiddelbart forud for eller i forbindelse med åbne og direkte

krigshandlinger, kaldes den psykologisk krigsførelse. Under andre forhold indgår den blot som en almindelig psykologisk udfor-

dring på lige fod med de andre — politiske og økonomiske — udfordringer, et land kan iværksætte overfor andre.

Senderen er i dette tilfælde agressoren eller angriberen, modtageren den stats befolkning, der skal påvirkes.

5.31. Budskabet

Budskabet vil alt efter situationen have forskellig karakter. Sovjetunionen, der direkte har sat en statslig oplysning overfor — påvirkning af — udlandet i system, lægger således vægt på fred, tekniske fremskridt og solidaritet med den tredje verden. Den kinesiske Folkerepublik går på sin side ind for styrkelse af NATO og udvidet samarbejde i EF.

I forbindelse med psykologisk krigsførelse vil budskabet være, at det ikke kan betale sig at kæmpe. Kan man på forhånd få modstanderen — modtageren — til at opgive kampen og underkaste sig angriberens — senderens — vilje, er målet nået uden blodsudgydelser. Men også under selve krigshandlingerne vil man forsøge at undergrave viljen til fortsat kamp for derved hurtigere at nå en afslutning af fjendtlighederne.

5.32. Kanalen

Modtageren påvirkes gennem syn — det skrevne ord og billeder — og hørelse — det talte ord og musik.

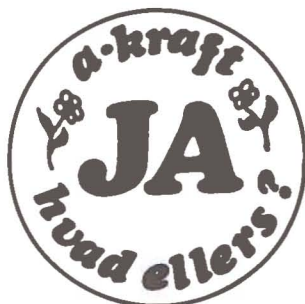
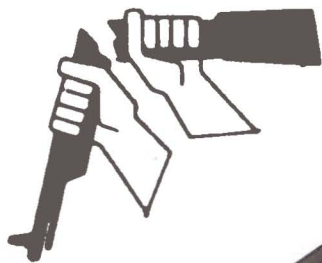
Anvendelse af det skrevne ord forudsætter, at den, man henvender sig til, er i stand til at læse, hvilket imidlertid er et problem i større dele af verden. Endvidere må der anvendes et sprog og en udtryksform, der er forståelig for de mennesker, man henvender sig til. Billeder — symboler, tegnninger og fotografier — kan lettere end ord gøre forståeligt, hvad der menes. Afmærkningerne på kontakter og instrumenter på en bil, der skal kunne sælges verden over, er et eksempel herpå.

Ord som middel

Det talte ords virkning er — som det skrevne — afhængigt af, at sprog og sprogbrug er forståelig. En udvidelse af det talte ord er sangen, hvor melodien og eventuelt musikledsagelsen understreger ordenes betydning. "La Marseillaise", "Internationale", "Østen er rød", "We shall overcome" m. fl. er kendte eksempler.

Musik

I det hele taget har musik gennem alle tider været et anvendt middel til påvirkning. Musik og rytme anvendes af primitive stammer til krigsdanse. I 30'erne brugte nazisterne med stor virkning trommehvirvler og paukeslag ved iscenesættelsen af masseoptog og parader. Skotsk sækkepipemusik hørtes også på den 2. verdenskrigs slagmarker. Brudstykker af eller

Demonstration i Brockdorf (Nordtyskland) mod bygning af et kernekraftværk.

hele musikstykker som "Skæbnesymfonien" og "Warszawakoncerten" har været anvendt til at sætte publikum i den rette stemning.

Symboler

Symboler og slagord anvendes også til påvirkning. Øjet ser f.eks. hagekors, hammer og segl og symbolske udtryk som en opstrakt arm eller en knyttet næve. Hørelsen påvirkedes f.eks. ved afspilningen af morsetegnet for "V" (...) som indledning til BBC's dansksprogede udsendelser under krigen. Gentagelsen spiller her en stor rolle i påvirkningsprocessen.

Midlerne til påvirkning

Påvirkning af syn og hørelse sker under anvendelse af tryksager — flyveblade, plakater, bøger og tidskrifter samt aviser og blade — og radio, båndafspillere og pladespillere. Fremkomsten af transistoren har givet radioen en enorm udbredelse med deraf følgende store muligheder for at påvirke mange mennesker.

Demonstrationer

Iværksættelse af demonstrationer og masseoptog kan også være et medie til formidling af et budskab. Denne form for påvirkning

har først og fremmest stor psykologisk betydning for de mennesker, der deltager i demonstrationen eller optøget. De oplever her en solidaritets- og fællesskabsfølelse med ligesindede. Under besættelsen oplevede mange danske dette ved deltagelse i alsang og algang. Men også de, der på anden måde får kendskab til demonstrationer m.v. påvirkes. 60'ernes atomkampagnemarcher har således sat deres spor i eftertiden. Og ingen er i tvivl om, hvilket formål de marcher har, der i visse vestlige lande finder sted i forbindelse

med kernekraftværker, hvad enten de blot er planlagt eller er ved at blive bygget.

Rygter

Rygter er et andet middel. De kan — alt efter deres indhold og den situation, de opstår i — brede sig som en steppeild eller slet ikke opnå udbredelse. Rygter er uautoriserede og ukontrollerede påstande, der ofte baseres på håb, frygt eller had. De trives bedst i en følelsesladet atmosfære præget af ængstelse, usikkerhed og uro. De er vanskelige at styre, og

Kvinderne demonstrerer mod kønsdiskrimination, vold og nedværdigelse — og de søger solidaritet og ligeberettigelse.

man har ingen mulighed for i forvejen at beregne resultatet, fordi den enkelte selv lægger det i et rygte og fortæller det videre, han selv helst vil høre.

5. kolonne

I krigstid kan endvidere anvendes 5. kolonne virksomhed. Dette udtryk stammer fra den spanske borgerkrig, hvor nationalistgeneralen Emilio Mola i november 1936 rykkede mod Madrid. Han udtalte i forbindelse hermed, at han havde fire kolonner under fremrykning mod byen, men at den afgørende faktor i besejringen af byen ville blive hans 5. kolonne, der allerede befandt sig inde i denne. Denne 5. kolonne bestod af sympatisører, der ud fra de bedste motiver mente at handle i landets sande interesse ved gennem sabotage, rygtedannelse og personlig kontakt at svække og undergrave forsvarernes modstandsvilje.

5.33. Modtageren

Modtageren — målgruppen — kan være hele landets befolkning, men er som regel kun dele af denne, eventuelt blot enkeltpersoner i særligt betydningsfulde stillinger.

Splid som påvirkningsmål

Ved psykologisk påvirkning vil man ofte søge at nå sit mål ved at så splid og splittelse mellem forskellige befolkningsgrupper. Et

såfald med indbyggede konfliktmuligheder mellem befolkningsgrupperne synes derfor særligt modtageligt for påvirkninger. Umiddelbare konfrontationsflader kan findes mellem politikere og vælgere, arbejdsgivere og -tagere, rige og fattige, unge og ældre, veluddannede og mindre uddannede o.s.v., o.s.v.

En særlig målgruppe udgør journalister, omend de i denne forbindelse snarere er at betragte i mediets rolle, d.v.s. som opinionsledere og -formidlere, der kan bidrage til at påvirke såvel landets ledelse som dets befolkning.

Påvirkning fra minoritet

Også en minister i en parlamentarisk valgt regering kan udgøre målet for en psykologisk påvirkning. Kan en minoritet — eventuelt udefra inspireret — via massemedierne give det udseende af, at de taler på flertallet af vælgernes vegne, kan dette måske få ministeren til at træffe afgørelser, der i den sidste ende ikke er i overensstemmelse med flertallets ønske.

Soldater i krig

Under krigsforhold vil soldaterne være et oplagt mål for den psykologiske krigsførelse. Under den indledende "spøgelseskrig" på vestfronten i 1939-40 blev de franske soldater, der bemandede den befæstede Maginotlinie bl.a. udsat for udsendelser over tyske

Black Power-bevægelsen i USA er udtryk for den sorte befolknings ønske om samme muligheder som den hvide befolkning. Det vakte international opsigt, da 2 olympiadevindere i Mexico i 1968 hilste med bevægelsens knyttede hånd, da de blev byldet som medaljevindere.

højttaleranlæg. I et tilfælde blev soldater fra det sydlige Frankrig af tyskerne oplyst om, at britiske soldater nu var landsat i Nordfrankrig, hvor de tilbragte en behagelig tilværelse med at forføre franskmændenes koner og kærester. De franske soldaters reaktion var imidlertid blot latter, for deres

kvinder var i sikkerhed i syd, og den omtalte begivenhed var de nordfranske soldaters problem — ikke deres.

Kvinderne som målgruppe

Kvinderne i fjendens hjemland udgør ligeledes et ofte anvendt mål for påvirkningsforsøg. De må

undvære ægtemænd, kærester og sønner, der er soldater, samtidig med at deres egen daglige tilværelse er præget af afsavn, frygt og utryghed. Mange af kvinderne er endvidere beskæftiget i krigsproduktionen, og de kan som følge af luftbombardementer blive udsat for de direkte følger af krigshandlinger. Under sådanne omstændigheder anses de for et let bytte for følelser som angst, uro og længsel.

Krigsproduktionens arbejdere

Også arbejderne kan udgøre en gruppe, man interesserer sig for

under sådanne omstændigheder. Dette var blandt andet tilfældet under den anden verdenskrig, hvor i tusindvis af tvangsudskrevne arbejdere fra tyskbesatte lande var indsat i den tyske krigsproduktion. De var modtagelige for instruktioner om sabotage og andre foranstaltninger til nedsættelse af produktionen, og de fulgte dem i noget omfang.

Lederpåvirkning

Enkeltpersoner eller mindre grupper af betydningsfulde personer kan også i krig blive mål for direkte påvirkning. De amerikanske

I marts 1979 demonstrerede flere af tjenestemandsgeselskaberne mod regeringsindgrebet i overenskomsterne. Det var første gang man så et sådant opbud fra offentligt ansattes side.

kortbølgeudsendinger fra San Francisco blev under anden verdenskrig aflyttet af den japanske efterretningstjeneste, der forelagde indholdet for den øverste japanske ledelse. Målgruppen var i dette tilfælde ikke den almindelige japaner, der var ude af stand til at aflytte udsendingerne. De amerikanske udsendinger var derimod beregnet for enkelte indflydelsesrige japanere, og det blev efter krigen bekræftet, at amerikanerne opnåede, hvad de ønskede. Udsendingerne var en medvirkende årsag til japanernes endelige beslutning om at indstille fjendtlighederne.

5.4. Troværdigheden

Iværksatte psykologiske påvirkninger skal virke troværdige.

Et budskab, der er direkte forkert, har i bedste fald ingen virkning, men vil ofte virke modsat hensigten.

Påvirkningen må derfor base-

res på kendsgerninger — hensigtsmæssigt udformet — eller den må på anden måde have et sandsynlighedens skær over sig. Ofte kan man ved at tale til undertrykte følelser og til uvidenhed opnå modtagelighed for fremsatte påstande.

Man må endvidere være opmærksom på, at hvad den ene betragter som kendsgerninger, af en anden meget vel kan blive forkastet som noget uvederhæftigt. F. eks. kan personer med en stærk, nærmest dogmatisk ideologisk eller religiøs holdning ofte være tilbøjelige til ikke at ville akceptere selv fastslåede kendsgerninger, så længe de ikke passer ind i deres egen livsopfattelse. Den kolde krig var i ikke ringe grad et udslag af forskellig opfattelse af foreliggende oplysninger. Troværdigheden kan derfor være et spørgsmål om holdninger og om autoriteter, der er anerkendt eller ikke-ankendt af den enkelte.

6. Psykologisk beredskab

Hvad kan den enkelte så gøre for ikke mod sin vilje at blive påvirket, at blive manipuleret med?

Medens man i lukkede samfund, diktaturer, totalitære stater m.v. stort set må optræde i overensstemmelse med magthavernes bestemmelser, er man i åbne samfund som de vestlige demokrater, herunder ikke mindst i Danmark, frit stillet med hensyn til, hvad man mener og siger om det samfund, man lever i. Det er lovligt at have en anden mening end flertallet, også for så vidt angår revolutionær virksomhed og andre former for samfundsomvæltninger.

I et lukket samfund har statsmagten et fast greb om nyhedsformidling og meningsdannelse gennem censur og kontrol. Tilværelsen kan derfor måske virke mere overskuelig for indbyggerne i disse samfund.

Modsat har alle i åbne samfund stort set fri adgang til at modtage oplysninger af enhver art. Problemet er her snarere den udvælgelse, der sker f.eks. i nyhedsformidlingen, først ved at den enkelte journalist blandt et utal af muligheder skal vælge den, der må-

ske har læseres, seeres eller lytteres interesse. Dernæst ved at de mange bearbejdede nyheder passerer en redaktion, hvor pladshensyn og tidspres medfører, at der igen må vælges mellem det nu foreliggende materiale. Og endelig må man på en eller anden måde sikre sig, at den således udplukkede nyhed læses, ses eller høres af modtageren, for ikke at tale om det problem, der ligger i at den bliver opfattet og forstået rigtigt.

Ikke desto mindre er spørgsmålet i de vestlige demokratier, om man mod sin vilje vil lade sig påvirke, et problem, hver enkelt selv må tage stilling til. Den enkelte må selv vælge, om hun eller han vil lade sig manipulere, true, skræmme eller lokke til et eller andet. Og det hvad enten det er til at købe et eller andet — fordi det er billigt — eller det er til at opgive at kæmpe — fordi landet umuligt kan forsvares.

6.1. Forsvarsvilje — forsvarsforståelse

Gallup Instituttet har i Berlingske Tidende siden marts 1949 med jævne mellemrum offentlig-

gjort sine undersøgelser til belysning af befolkningens holdning til NATO-medlemskabet.

For eller imod NATO

Et repræsentativt udsnit af vælgerne er blevet stillet spørgsmålet: "Er De for eller imod, at Danmark deltager i Atlantpagten (NATO)?"

Der har i alle besvarelser fra marts 1949 til august 1979, bortset fra mindre variationer, været flertal for NATO. I midten af 60'erne et relativt flertal på en 46-47% og nu et absolut flertal på 53-54%.

I en anden Gallup-undersøgelse i 1973, hvor man har stillet spørgsmålet, om man mener, Danmark bør have et militært forsvar under en eller anden form, har svaret været ja fra ca. 2/3 af den voksne danske befolkning. I den tilsvarende Gallup-undersøgelse i 1948 — før Danmarks tilslutning til NATO — blev der spurgt, om Danmark skulle have et forsvar. Også her var svaret ja, dengang fra lidt mere end 2/3 af de adspurgte.

Holdning til forsvarstanken

Danmarks Statistik og Socialforskningsinstituttet har for Militærpsykologisk Tjeneste foretaget en undersøgelse af befolkningens holdning til forsvarstanken i maj 1975, oktober 1976 og oktober 1978. Undersøgelserne viser,

at svaret på spørgsmålet: "Synes De, at det er ønskeligt, at vi har et forsvar?" er positivt fra 68,8% af besvarelserne i 1976, over 74,7% i 1976 til 77,4% i oktober 1978.

En øget tilgang — ikke mindst af unge — til Hjemmeværnet tyder ligeledes på en positiv tilslutning til forsvarstanken. Når så endvidere Hjemmeværnets holdningsundersøgelse fra 1975 viser, at spredningen på de forskellige partipolitiske tilhørsforhold i Hjemmeværnet ganske nøje svarer til spredningen i befolkningen iøvrigt, må man kunne gå ud fra, at et stort, absolut flertal af den danske befolkning mener, at Danmark og det danske samfund skal forsvares, dersom man udefra — mod vor vilje — vil søge at tvinge os.

Civilbefolkning og krig

Et andet spørgsmål er så, om denne forsvarsvilje samtidig er udtryk for en udbredt forståelse for, hvilke konsekvenser udfordringer mod det danske samfund — i sin yderste form et militært angreb — kan have for samfundet, dets befolkning og dets institutioner. De, der gennemgår eller har gennemgået en militær uddannelse, lærer i denne forbindelse om krigens vilkår og om, hvorledes den enkelte kan beskytte sig. Men hvad med den øvrige del af civilbefolkningen? Og hvad betyder det, at der indkaldes færre og færre til

Tilslutningen til hjemmевærnet er et udtryk for forsvarsvilje.

det militære forsvar og til civilforsvaret?

Der kan synes at være behov for gennem oplysning og uddannelse at informere om, hvilke udfordringer vort samfund udsættes eller kan udsættes for, og hvilke konsekvenser sådanne udfordringer kan have, og hvorledes de kan imødegås.

6.2. Mål, midler og metode

Uvidenhed og manglende kendskab til kendsgerninger er grobund for modtagelighed for psykologiske påvirkninger.

Såfremt man gennem påvirkning, det være sig af psykologisk, økonomisk, politisk eller militær art, søger at skaffe sig indflydelse på danske samfundsforhold, uden at dette er i overensstemmelse med befolkningens flertal, må dette i fuld åbenhed fortælles af dem, der har kendskab til forholdene, og som kan se sammenhænge og konsekvenser. Ministre og andre toppolitikere samt embedsmænd med specialkendskab til forholdene må være til rådighed for denne oplysningsvirksomhed.

*Hver enkelt må
føle sig personligt
engageret —*

Der skal ikke alene oplyses, når udfordringerne sker. En uddannelse, der omfatter mulige udfordringer og mulige modforanstaltninger, må løbende gennemføres.

Målet er, at alle kender vilkårene, at alle har et personligt psykologisk beredskab i tilfælde af samfundstruende udfordringer.

Af midler hertil råder man over de samme, som findes i enhver anden kommunikationsproces: Tryksager, film og massemedier samt — og ikke mindst — foredrag,

studiekredse og personlig samtale m.v.

De metoder, der må anvendes, bør være de samme som på anden måde indgår i dagens undervisnings- og oplysningsvirksomhed. Motivation, systematik og samarbejde indgår her som naturlige bestanddele. Hver enkelt må føle sig personligt engageret i disse problemer.

Problematikken må endvidere anskues i sin helhed — i totalforsvarsramme.

7. Det totale forsvar

Et er, at hver enkelt bør kende vilkårene i forbindelse med de forskellige former for udfordringer, det danske samfund udsættes eller kan blive udsat for. Et andet er, at det personlige beredskab til imødegåelse af udfordringer og trusler mod samfundet må støttes og underbygges af samfundets samlede beredskabsforanstaltninger. Et højtudviklet, gennemindustrialiseret samfund som det danske er som allerede nævnt meget sårbart i tilfælde af, at nøgleinstallationer som kraftværker, forsyningstjeneste m.v. sættes ud af spillet. Og dette gælder ikke alene i krigstid. Hårde, strenge vintre, stormflodskatastrofer og olieblokade er eksempler på, at samfundet også i fredstid kan komme ud for at måtte sætte ind overfor udfordringer, der kan true liv og velfærd i dele af eller i hele det danske samfund.

Samfundets totale forsvar omfatter foruden det militære forsvar og civilforsvaret, politiet og det civile beredskab.

Såvel det militære forsvar som civilforsvaret samt ikke mindst politiet har opgaver at løse i dagligdagen, samtidig med at de skal være forberedt på indsættelse også under kriser og i krig.

Det civile beredskab

Det civile beredskab er derimod i stor udstrækning baseret på forud udarbejdede planer, der først iværksættes, når situationen kræver det. Det civile beredskab omfatter i alt fire beredskabsområder.

1. *Det administrative beredskab* har til formål at sikre regeringens samt de statslige og de kommunale myndigheders fortsatte funktion.

2. Ved hjælp af *det økonomiske beredskab* søger man tilsvarende at sikre samfundets fysiske dels fortsatte virksomhed. Man søger her at styrke og udnytte landets produktionsevne, transportapparat og kommunikationsvirksomhed samt sikre og fordele forsyninger af enhver art. I forbindelse med oliekrisen i 1973, og også senere, var det i stor udstrækning disse planer, der trådte i kraft med henblik på at sikre den rette tilvejebringelse og fordeling af de dyrebare dråber.

3. *Det hygiejniske beredskab* omfatter levnedsmiddelkontrol m.m.

4. *Presseberedskabet* eller det psykologiske beredskab skal sikre radioens og dagbladenes fortsatte virksomhed i krigs- og krisesituationer.

8. Konklusion

Vort samfund udsættes dagligt for en række udfordringer — militære, politiske, økonomiske og psykologiske.

Samfundsudviklingen går i retning af et højtudviklet, men også sårbart industrisamfund med et gennemgående højt uddannelsesniveau.

Såvel den enkelte som dele af, til tider hele befolkningen, udsættes uden ophør for en række påvirkninger af enhver art.

Der synes at være et udbredt ønske om at ville værne om samfundssystemet og om vore egne muligheder for at udvikle dette.

Det totale forsvar er indrettet til at blive indsat — helt eller delvis — alt efter udfordringernes karakter og omfang.

Samfundets — og dermed også det totale forsvars — centrale element er imidlertid den enkelte samfundsborger. Hvis modet svigter eller viljen mangler, er planer og andre forberedte foranstaltninger til ringe nytte. For, som formand Mao udtalte i maj 1938:

"Våben er en vigtig faktorikrig, men ikke den afgørende. Det er mennesker, ikke ting, der er afgørende. Styrkeprøven er ikke alene en dyst på militær og økonomisk magt. Den er også en dyst på menneskelig magt og moral. Militær og økonomisk magt udøves nødvendigvis af mennesker".

Kilder

Befolkningens holdning til forsvarstanken, maj 75, okt. 76 og okt. 78. Militærpsykologisk tjeneste, marts 1979.

Christensen, Ivan: **Totalforsvaret**. Serien "Forsvaret i samfundet", 1978.

Holdningsundersøgelse i hjemmeværnet. Hjemmeværnskommandoens skrivelse af 6/11-75.

Lov om samarbejdsregler i forsvar af 7/6-67.

Samarbejdsaftalen af 2. okt. 1970. Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen.

Svensson, Per: **Psykologisk krigsførelse**. Militært tidsskrift, okt. 1973.

Svensson, Per: **Forsvar mod psykologisk krigsførelse**. Militært tidsskrift, juni 1975.

U 90. Udsendt af Det centrale uddannelsesråd, marts 1978.

Finansministeriets cirkulære af 21. november 1979 om **samarbejde og samarbejdsudvalg** i statens virksomheder og institutioner.

FORSVARETS LANGTIDSPLANLÆGNINGS-SERIE

*består af nedenstående 11 tema-hæfter.
De med ● mærkede hæfter foreligger færdige
ved nærværende hæftes udsendelse.*

- Tema-hæfte 1: **Hvorfor langtidsplanlægning? — Grundlag for næste forsvarslov**, ved R. Watt Boolsen
- Tema-hæfte 2: **Forsvaret i den politiske beslutningsproces**, ved Nikolaj Petersen
- Tema-hæfte 3: **Det internationale miljø — og Danmark**, ved Mogens Espersen
- Tema-hæfte 4: **Militær efterretningsvirksomhed som led i krisestyring**, ved Mogens Espersen og Preben Borberg
- Tema-hæfte 5: **NATO-forstærkninger og infrastruktur**, ved Bjarne Lindhardt
- Tema-hæfte 6: **Militær uddannelse og krigsvilkår**, ved O.R.H. Jensen og J.S. Haslund-Christensen
- Tema-hæfte 7: **Forsvarets opgaver i det civile samfund**, ved V.J. Christensen
- Tema-hæfte 8: **Vort sårbare samfund — og det totale forsvar**, ved Per Svensson
- Tema-hæfte 9: **Hjemmeværnet = dansk forsvarsvilje**, ved P.A. Heegaard-Poulsen
- Tema-hæfte 10: **Våbentenologi, økonomi og beskæftigelse**, ved V. Güntelberg og O.H. Eggers
- Tema-hæfte 11: **Et troværdigt forsvar i 80'erne — den næste forsvarsordning**

*Hæfterne kan rekvireres gennem Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjeneste, Trommesalen 4, 1614 København V.
Tlf. (01) 11 45 11, lokal 33.*

Per Svensson, oberst-løjtnant

Hærens Officersskole 1950-53. Tjeneste ved Kronens Artilleriregiment til 1958. Lærer på Artilleriets Befalingsmandsskoler. Staff College, Camberley, England 1960. Tjeneste i Generalinspektøren for Artilleriets stab og lærer i artilleri på Forsvarsakademiet. FN-tjeneste på Cypren 1966-67.

Batterichef 1968-69. Hærinspektoratet, Forsvarsstabens Personelafling og Forsvarsstabens Operationsstab 1970-74. Sektionschef i Hærstaben til 1977. Chef for 1. Artilleriafdeling 1977-79 og for 13. Luftværnsafdeling fra 1979.

Forfatter af artikler og indlæg i bl.a. "Dansk Artilleritidsskrift", "Militært Tidsskrift" og "Linieofficeren". Foredragsholder om sikkerheds- og forsvarspolitiske emner for bl.a. Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjeneste samt i Hjemmeværnet.